

29.
N G A M A H I

A T E

HUI O TE HAHU MAORI

O TE TAKIWA O

T U R A N G A

I TE PIHOPATANGA O WAIAPU.

I HUIHUI KI UAWA OKETOPI 25-26, 1872.

Auckland :

UPTON & Co., CANADA BUILDINGS, QUEEN STREET.

1873.

HE KI

I WHAKAPUAKINA E TE HUI O TE HAHI MAORI O TE TAKIWA O
TURANGA, I TE TAU 1872.

I.—HE WHAKAA MO TE PUKAPUKA A TE AITANGA A HAUTITI KI TE HUI.

1. Kei te mihi tenei Hui ki te tono Minita a Te Aitanga a Hautiti; otira e kore e ahei i te Hui te tautoko i ta ratou kupu mo Rihara Te Rangamaro. Engari, me he mea kahore a Rihara i te mau i Ngatiporou te here, ka tautokona ano ta ratou e te Hui.

2. E whakaae ana te Hui kia whakaputaia he kupu ki te Pihopa, kia tirohia e ia te rua o nga kupu o ta ratou pukapuka; ki te marama hoki ki a ia, me whakaae e ia kia waiho ko te wai o Uawa hei rohe; ko tetahi taha o te wai, kia piri atu ki te Pariha o Tokomaru ko tetahi taha, kia piri ki te Pariha o Whangara, o Turanganui.

II.—MO NGA KURA.

1. Ko te tikanga pai mo nga Kura tamariki o tenei Takiwa kia whakaurua mai te akoranga ki nga tikanga o te Rongo-pai, hei iho mo te matauranga; kei mahia kautia ko nga mea o te ao, e kore rawa e whai tikanga.

2. Me tuhituhi he pukapuka ki te Kawanatanga, hei patai atu, kia whakaaturia mai te kupu o roto o te ture hei kape i tenei mea ki waho.

III.—MO NGA KOMITI WHAKAHAERE O NGA KURA.

Kia tupato te whiriwhiri a te iwi o ia wahi, o ia wahi, i nga tangata e whakaturia ana hei Komiti whakahaere i te Kura, kia marama ai te whakahaere i nga tikanga mo te Kura.

IV.—MO TETAHI PUKAPUKA KIA TUHITUHIA KI TE KAWANATANGA.

Me tuhituhi he pukapuka ma te iwi katoa o tenei Takiwa ki te Kawanatanga, hei whakaatu atu i te raruraru e piri nei ki nga tangata i whakaturia hei kai pehi mo nga mahi he. Kei a ratou hoki tetahi putake i nui haere ai te raruraru i roto i te iwi.

V.—MO TE KORE MINITA MO ETAHI WAHI.

Kei te pouri tenei Hui ki nga kupu tono Minita a etahi o nga iwi o tenei Takiwa, kahore i taea te whakarite i te kore Minita. He kupu atu hoki tenei ki te Pihopa, kia ata tirohia e ia, me kore e kitea he tikanga e tu ai he Kura ki tetahi wahi o tenei Pihopatanga, mo etahi tangata kia whakaakona hei kai-whakaako, hei Minita.

VI.—MO NGA MAHI O TE HAHU KIA WHAKAATURIA KI TE HUI.

Me whakaputa mai e ia Pariha, e ia Pariha ki te Hui o te Hahi Maori, i te takiwa e huihui ai, he pukapuka whakaatu i te ahua o nga mahi katoa a te Hahi i roto i te tau, o te 1 o nga ra o Hanuere, puta noa ki te 31 o Tihema. Nga mea kia whakaturia mai, ko te tokomaha o nga tangata e pa ana ki te Hapa a te Ariki, o nga tamariki i iriiria, o nga tangata e korerotia ana mo te whakapakanga, me te tu o nga whare-karakia, o nga whare Minita, me nga aha noa iho o te Pariha.

VII.—MO TE WHAKAMINENGA O TE HUI.

Hei roto i nga ra o Aperira he whakaminenga mo te Hui ki Whareponga i tenei tau e takoto ake nei.

HE KI

KUA WHAKAPUAKINA I TERA TAU.

I.—MO NGA KURA TAMARIKI KIA WHAKATURIA.

He kupu akiaki tenei na tenei Hui ki nga tangata o nga Pariha katoa o tenei Takiwa, kia whakaaroa he tikanga e tu ai he Kura mo nga tamariki o ia kaainga, o ia kaainga, kia whakapuria paitia ai nga tamariki i runga i nga tikanga ataahua.

II.—MO TE ORANGA MO Nga MINITA, MO Nga KAIWHAKAAKO KURA.

1. Kia whakaputaia ano he whakaaro e nga tangata o tenei Pariha, o tenei Pariha, ki te mahi oranga mo te Minita, mo te Kai-whakaako Kura.

2. Tenei he tikanga pai e mama ai tenei mea;—tetahi, he mahi i tetahi maara kaanga ranei, aha ranei, ki ia wahi, ki ia wahi, kia motuhake rawa mo tenei Tahua; tetahi, he kohikohi i runga i tenei tangata, i tenei tangata, i te ngahuru, i te wa e hua ana te kai.

III.—MO TE KAWI I TE RONGO-PAI.

Kia takoto he kohikohi ki nga Pariha katoa o tenei Takiwa i ia tau, i ia tau, mo te kawie i te Rongo-pai ki nga iwi e kuware ana ki taua mea.

Ko te tikanga mo nga mahi a nga Pariha kei te pukapuka o te tau 1871.

HE HUARAHĪ MO TE MAHI

A TE HUI O TE HĀHI MAORI O TURANGA.

1. Ko te mahi a te Hui i nga ra katoa me timata ki te inoi. Mutu iho te inoi me panui, me whakapumau nga tuhituhi o to mua ake huihuinga; katahi ka tahuri ki te hurihuri i nga whakaari kua whakapuakina hei mahi ma te Hui.

2. Ka tu te tangata ki te korero, kia ahu atu tana korero ki te Upoko.

3. Ki te mahue i tetahi tangata te ara o te korero, kua etahi e pokanoa ki te aruaru, engari, me ki atu ki te Upoko.

4. I te mea e hurihurihia ana tetahi mea i whakaaria, kua tetahi tangata e tuarua ki te korero, heoi ano, ko te kai-whakaari anake, ina mutu nga korero a te tokomaha. I te mea ia e Komiti ana te Hui katoa, e pai ana kia maha nga tunga ake o te tangata ki te korero.

5. Ka whakaaria e te tangata tetahi mea ki te Hui, me matua whakapuaki e ia, tuhituhi rawa, panui rawa, i tetahi wa i mua ake.

6. Ka oti tetahi mea te hurihuri ē te Hui, mahue rawa, kua e whakaaria ano i roto i nga ra o taua whakaminenga o te Hui.

7. Ki te kahore he tangata hei tautoko i te whakaari a tetahi, e kore taua whakaari e waiho hei take korero ma te Hui.

8. Ka whakatakotoria he tikanga pumau mo tetahi mea e te Hui, me penei anake;

(a.) Me whakaae e te Hui kia panuitia.

(e.) Me Komiti takitahi nga kupu e te Hui katoa.

(i.) Hei tetahi rangi atu ka ata whakatakoto ai hei tikanga pumau.

TAPIRI.

Ko te korero tenei a te Upoko i te huihuinga i te 25 o nga ra o Oketopa, 1872.

I to tatou huihuinga ki Te Hatepe i tera tau, kahore ano kia ata mutu te whawhai, e haere tonu ana hoki i reira nga kokiri ki te whaiwhai i a Te Kooti; na kona i kore ai e ata tau ki raro nga whakaaro o te tangata, i raruraru ai hoki etahi o nga mahi e tupu ai te pai o te iwi. Tena ko tenei, kua whakaputaia mai e te Atua tona aroha ki a tatou i roto i tenei tau kua pahemo atu nei; kua whakamutua te whawhai; kua ngaro te matakū i pipine ai te noho o te tangata ki roto ki te pa; e taea ana hoki nga mahi katoa e hiahiatia ana e te tangata, te ai he whakararuraru mai o waho. Kia puta ta tatou whakamoemiti ki te Atua mo tenei, kia hihiri ano ki te mahi, me te mahara tonu ki a Ia ka riro mai nei hei tuara mo tatou.

Tenei tetahi mea e ngahau ai ta tatou mahi i tenei wa, ko te manaakitanga a te Atua kua tau ki runga ki te Hahi Maori i etahi atu wahi; ina hoki, tokorima nga tangata Maori kua whakapakia i mua ake nei hei Rikona. No tera motu tetahi, ko Hori Pita Mutu, hei Minita mo tona iwi mo Ngaitahu: no te Pihopatanga o Poneke, tokorua, ko Rawiri Te Wainui raua ko Henare Te Herekau: tokorua hoki no te Pihopatanga o Akarana, ko Wiremu Turipona, no Ngatimaru ki Hauraki; ko Wiremu Pomare hoki, no Ngapuhi. Kua tu ano hoki he Hui mo te Hahi Maori ki Hauraki i a Pepuere ka pahemo ake nei; ki Te Waimate hoki, wahi o Peiwhairangi, i a Aperira. Tenei nga korero o aua Hui hei tirohanga ma tatou, me te pukapuka o nga moni i kohikohia ki ia Pariha ki ia Pariha o era Takiwa. Kei reira ano tetahi mea e whakama ai tatou, he ngaronga hoki no tera mahi i a tatou. Nga tangata Maori kua whakapakia e te Pihopa o Akarana, o te 17 o Aperira, 1871, tae mai ki te 6 o Mei, 1872, 101 nga tane, 110 nga wahine; huihuia katoatia, 211.

I puaki te ki a tenei Hui i tera tau kia whakaaroa he tikanga i nga Pariha katoa o tenei Takiwa, e tu ai he Kura mo nga tamariki o ia kaainga, o ia kaainga. Tenei ano hoki kei te

whakaturia he Kura inaianei ki etahi wahi. Kua oti he whare-kura, he whare nohoanga hoki mo te kai-whakaako-kura, ki Turanganui, ki Whakato, ki Tokomaru, me tetahi whare mo te kai-whakaako-kura ki Uawa nei : kua rite ano hoki te korero mo etahi whare-kura kia hangaa ki Whareponga, ki Te Hatepe, ki Te Kawakawa. Kotahi te Kura kua timata te whakaako o nga tamariki, ko to Turanganui. Na te Kawanatanga i aroha mai i hohoro ai te whakatu o enei Kura. He mea pai tenei mahi a te Kawanatanga, he mea e tupu ai te pai o te iwi, ki te whai whakaaro ano ia nga tangata o te Hahi. Ta te Kawanatanga e whakaaro nei i roto i enei kura, ko te mohiotanga ki nga mea o tenei ao anake; kahore hoki he kupu i roto i tana ture mo nga tamariki kia whakaakona ki nga tikanga o te Rongo-pai, kia matakū ai i nga mahi kino e kore nei e mau i nga ture a te tangata te hopu. Ki te whakaakona nga tamariki ki nga whakaaro mohio o tenei ao anake, ka rite ki te pua o te turika-koa e kahakina nei e te hau, kahore hoki he pakiaka e mau ai; ka whakaputaia ketia hoki tenei mea pai, te Kura, hei mea e nui haere ai te raruraru i roto i te iwi. Na konei i tika ai kia puta he whakaaro ma tenei Hui ki runga ki nga Kura e whakatuturia nei e te Kawanatanga; ko nga mea hoki i hapa i te Kawanatanga, ma te Hahi e whakakapi.

Tenei hoki etahi mea e raruraru ai aua kura na ki etahi wahi : tetahi, ko te marara atu o nga tangata, kahore e piri mai ki te taha o te whare-kura, noho ai, kia tata ai nga tamariki te hoki-hoki ki te kura; tetahi, ko te hoha o nga tangata ki te kohikohi i nga moni hei oranga mo te kai-whakaako-kura. Ki te kitea e te Hui tetahi whakaaro mo enei mea, me whakapuaki.

Ko nga mea kua puta hei oranga mo te Minita o ia Pariha, o ia Pariha, ma te pukapuka o nga mea i kohikohia e whakaatu. He wahi ano kei te whakarite i tenei mea; he wahi ano, kahore i te whakarite. Ko te mea tika kia pumau tonu tenei hei mahi ma nga Pariha katoa i ia tau, i ia tau, kia kore ai he manukanuka ma te Minita, he kai mahi nei hoki ia na te katoa.

Ko te kohikohi mo te kawē i te Rongopai ki nga tauiwi, kahore rawa pea i rite i roto i tenei tau, ina hoki te rangona e ahau e kohikohia ana ki tetahi wahi.

He maha nga mea hei whakararuraru i te mahi a te Hahi.

Tetahi mea nui, ko te hoariri tawhito nei, ko te haurangi waipiro, e whakarawakore nei i te tangata, e patu nei i tona tinana, i tona wairua. Kei Waiapu hoki tetahi raru nui, he whawhai e whakatupuria ana i roto i Ngatiporou, kotahi hoki te tangata kua hinga. Ko te mutunga o tenei whawhai kahore e mohiotia.

E hoa ma, heoi ano te tuara mo tatou i roto i enei raruraru, ko te Atua anake. Tenei hoki Ia te tatari nei ki nga inoi a tana Hahi kia puta, ka tahuri mai ai ki te whakaora i a tatou i roto i o tatou mate. Heoi ra, me piri tonu atu tatou ki a Ia i roto i a Ihu Karaiti; me inoi atu kia anga Ia ki te pehi i nga mea kino e rangona nei e tatou te taimaha, kia ringihia nuitia mai tona Wairua Tapu ki runga ki nga tangata katoa o te Hahi, kia tonoa e Ia he kai mahi ki nga wahi o tana kotinga e hapa ana, kia manaakitia katoatia mai hoki e Ia nga mahi a o tatou ringaringa.

Nga hua o nga Tahua Oranga Minita i roto i te tau 1871.

Riro mai.

	£	s.	d.
Toenga o tera tau	88	5	3
No nga Tahua a nga Pariha ...	75	4	8
No te Tahua apiti a te Komiti ...	70	0	0
	£233	9	11

Riro atu.

I nga Minita Maori	149	12	4
I nga kai-kohikohi, &c.	4	3	10
Toenga	79	13	9
	£233	9	11

He moni i kohikohia e nga Pariha i roto i te tau 1871.

TURANGA.

Riro mai.

Mo te Tahua oranga-Minita...	£61	0	0
------------------------------	-----	---	---

Riro atu.

I hoatu ki te Pihopa	£61	0	0
-----------------------------	-----	---	---

WHANGARA me TURANGANUI.

Riro mai.

Mo te Tahua Oranga-Minita ...	43	12	7
Ohaohatanga, Whangara	2	4	8
Ohaohatanga, Turanganui	3	13	4
Toenga moni na te Runanga ...	9	0	0
	£58	10	7

Riro atu.

I hoatu ki te Pihopa... ..	43	12	7
I te kamura mo te whare karakia i Turanganui	9	0	0
Toenga	5	18	0
	£58	10	7

E 77 hoki nga kete riwai i kohikohia i te ngahuru, i hoatu ki te Minita.

UAWA.

Riro mai.				£	s.	d.
Mo te Tahua Oranga-Minita	...			58	1	0
Ohaohatanga...	...	...	...	4	8	0
				£62	9	0

Riro atu.

I hoatu ki te Pihopa...	...	...	...	58	1	0
Toenga	...	...	...	4	8	0
				£62	9	0

TOKOMARU.

Riro mai.

Ohaohatanga...	...	...	...	£0	8	0
Kei te takoto tonu.						

WHAREPONGA.

Riro mai.

Ohaohatanga..	...	...	...	£0	7	0
Riro atu.						

Neera mo te Whare karakia	...			£0	7	0
---------------------------	-----	--	--	----	---	---

TUPAROA.

Riro mai.

Ohaohatanga...	...	...	...	£0	15	0
----------------	-----	-----	-----	----	----	---

Riro atu.

Waina mo te Hapa a te Ariki	...			£0	15	0
-----------------------------	-----	--	--	----	----	---

Ko nga mea o etahi Pariha, kihai i whakaaturia mai.

